

Проф. др Мила Јовановић

**КОНСТИТУЦИЈА ЦАРА КОНСТАНТИНА
ВЕЛИКОГ О НЕЖЕЊАМА И ОНИМА
БЕЗ ДЕЦЕ**

UDK 347.61/.64:34(37)

Апстракт

Предмет овог рада је конституција цара Константина, из 320. године, којом се укидају санкције за нежење (*caelibes*) и оне који нису имали деце (*orbi*). Санкције су уведене Августовим брачним законодавством, *Lex Iulia et Papia*, из 18. године пре нове ере и 9. године нове ере. Циљ овога рада је скре-

тање пажње научне јавности, посебно нишике (због царевог рођења у античком *Naissus-y*), на врло значајну конституцију кроз коју такође доминира дух толеранције, као и кроз Милански едикт, којим је цар Константин прихватио хришћанство, 313. године.

Кључне речи: цар Константин, Милански едикт, конституција из 320. године, *Lex Iulia et Papia*, *caelibes* и *orbi*, *ius liberorum* дух толеранције.

Проф. др Мила Јовановић¹

КОНСТИТУЦИЈА ЦАРА КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ О НЕЖЕЊАМА И ОНИМА БЕЗ ДЕЦЕ

За једанаест година, ваља подсетити, навршиће се читавих седамнаест векова од Миланског едикта о толеранцији, којим је хришћанство прихваћено, тј. допуштено уз остала ондашња веровања². Цареви Константин Велики и Лициније прогласили су слободу вероисповести хришћанства, као и свих осталих веровања, и наредили хитно враћање хришћанима свих конфискованих добара током претходних бројних прогона³. Година 313. у том смислу представља прекретницу у светској историји, али, на жалост, не потпуно и не свуда и за сва времена онако како је цар Константин жеleo. Заправо омогућила је, уз несумњиво изузетан продуховљујући и оплемењујући благотворни утицај, дотле непознат људском роду, и прекретницу у нежељеном смислу, већ од тренутка када је, по едикту Теодосија I, 380. године, хришћанство проглашено за једину допуштену веру; и када су, као некада против хришћана, кренули прогони пагана и јеретика⁴. Ширећи се временом

¹ Ванредни професор на Правном факултету у Нишу.

² О карактеру едикта у формалноправном смислу в. Шаркић, С. – Правне и политичке идеје у Источном римском царству, Београд, 1984, стр. 197 и даље.

³ О садржини едикта такође в. Шаркић: Исто.

⁴ Прогони хришћана, посебно под Нероном, бивали су и тема белетристике (Сјенкјевич: Quo vadis?). Прогони су настављени и касније, по њима је био озлоглашен и Диоклесијан. Што се пагана и јеретика тиче, први прогони се помињу под Грацијаном (375-383), сином Валентинијана (цара Запада), а по неким подацима било их је и раније, мада не тако сурових као после Теодосијевог едикта. Неке податке о томе в. Машкин, Н. А. –

скоро на читав свет, а претварајући се практично у идеологију и удаљавајући се од извornог смисла, хришћанство ће, односно тумачење хришћанства, потпуно изменити слику Европе, посебно због расцепа између Запада и Истока царства. Крашчи ратови, "истеривања ђавола", и "прогони вештица", отворени и стално тињајући сукоби унутар саме хришћанске заједнице, значиће заправо потпуно извртање вере и поновно разапињање Христа кроз хиљаде недужних⁵. Да хришћанство није злоупотребљавано за интересе држава и потпуно извртано од стране екстремиста, да се остало на толеранцији коју је Константин промовисао, свет би током века, и данас, био сасвим другачији, а вера се не би толико удаљила од извornих принципа. Но, аутор овога рада нема компетенције нити довољно знања о хришћанској вери, деценијама практично прогањаној са ових терена, да би судио о тако значајним појавама. Али сматра корисним и потребним да се и на овај начин изнова врати сећање на нека дела Константина Великог, како због интензивног утицаја хришћанства на право уопште, преко римског и на модерно, тако и због идеје толеранције која се среће и у неким конкретним одлукама, тј. конституцијама великог цара, а не само у општем прогласу о толеранцији вера. Ово тим више што је Константин рођен у Нишу, античком *Naissus*-у, имајући летњу резиденцију на простору Медиане. Мора се приговорити да, уз ретке изузетке, Нишлије нису посветиле довољно пажње слави великог цара Нишлије⁶.

Предмет овога рада је Константинова конституција из 320. године, дакле седам година после Миланског едикта, којом се практично укидају санкције за нежење и оне који нису имали деце (*caelibes* и *orbi*); конституција која је, за разлику од реформи Константина и његове верске политike, мање позната и мање третирана у литератури. А циљ рада је управо скретање пажње на меру са далекосежним последицама за будућност, не само римску но и европску следећих

Историја старог Рима, Београд, 1968. (превод са руског М. Марковић, изд. у Лењинграду, 1948), стр. 504; такође в. Стanojević O. – Римско право, Београд, 2001. стр. 80.

⁵ О неким аспектима прогона, рефлексованим на жену, в. Бебел, А. - Жена и социјализам, превод Туцовић – Поповић, Београд, 1956; такође в. Божић, А. – Положај жене у приватном праву кроз историју до данас, Београд, 1939.

⁶ Срећом професор Петар Петровић је много труда уложио за откопавање археолошког налазишта на Медиани и посветио дosta писаних речи античком Нишу. Међу млађим Нишлијама Константином се бави свештеник Ивица Жиковић, а драгоцен допринос сазнавању неких података о животу, делашњу и вери Константина дао је књижевник Небојша Озимић у хрестоматији, тј. избору текстова о Константину, под насловом: Војковића, цар, светац, Ниш, 1997. Колико је познато, има још заинтересованих Нишија за дело Константина, што ће вероватно помоћи да се баци више светла на личност чије дело је променило свет, као и да се порекло цара достојно обележи.

векова. Санкције за нежење и орбе су биле уведене брачним законодавством Августа, као првог принцепса; законима *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, из 18. године старе ере, и *Lex Papia Poppaea*, из 9. године нове ере⁷. Првим је наметнута обавеза склапања брака, другим обавеза родитељства, уз могућност усвајања деце ако се немају рођена. Закони чине обиман комплекс низа одредби (о обавези брака и родитељства, неким брачним забранама, санкцијама за непоштовање закона, привилегијама за родитеље, изузетим лицима итд). Заправо представљају неку врсту кодекса брачног и породичног права. У изворима се најчешће помињу као *Lex Iulia et Papia*, а понекде и као *Leges caducariae*, тј. Кадукарни закони, по *caduca*, добрима која нису могли наследити непокорни грађани, *caelibes* и *orbi*. Оригинал законâ није сачуван, а није сачињена ни нека реконструкција, али фрагменте из коментара закона од стране правника садрже *Digesta* на више од три стотине места. Основни циљ Августов био је демографски: подизање наталитета у вишим слојевима друштва, како би Империја добила достојне наследнике. Крајњи циљ Августов било је стабилизовање и јачање римске државе, посебно њеног владајућег слоја, како би се обезбедила будућност Империје под доминацијом римско-италског елемента. У том смислу ограничено је склапање бракова са недостојним лицима (уз претходно ограничавање доделе права грађанства), а истовремено су предвиђене санкције за нежење, *caelibes*, и оне без деце, *orbi*, чак неке и за родитеље чији брак је престао а други нису склопили, *patres solitarii*; и установљено је *ius liberorum*, право преко деце, које даје одређене привилегије родитељима⁸. У области јавног живота следила су ограничења за обављање политичких функција, тј. предност су у томе имали *patres*, као и ограничења у погледу јавних свечаности, профаних и религијских; а у области приватног права ограничено је пре свега право наслеђивања, сем за изузета лица (*exceptae personae*), те су ненаслеђена добра, *caduca*, припадала онима који су се покорили законима Августа, који су имали *caracitas* по овим законима. Ако таквих лица није било *caduca* припадају држави. Наравно, садржина закона је далеко комплекснија и санкције су далеко бројније од овде поменутих. Да ли је Август успео да потпуно оствари постављене циљеве тешко је рећи, али је извесно да је његово законодавство имало бројне ефекте,

⁷ О томе в. Heinzeius, Io. Gottl., - *Ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam commentarius*, Lipsiae, 1778; такође Astolfi, R. - *La lex Iulia et Papia*, Padova, 1986 (Издање, Padova, 1970); такође Јовановић, М. - Августово брачно законодавство (кадукарни закони), докторска дисертација, Правни факултет у Београду, 1994.

⁸ Сумарни осврт на *ius liberorum*, односно на садржину овог права, в. у Јовановић, М. - Чувено римско *ius liberorum*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2000/2001, стр. 61-81.

свакако и на пољу наталитета, а неке одредбе, рецимо о брачним забранама, остале су на снази све до Јустинијана, прерастајући чак у брачне сметње⁹. Међутим, ово законодавство је временом претрпело бројне промене, те велики број одредби губи стари значај и првобитни смисао.

До неких измена дошло је убрзо иза Августа, мада је његов Принципат читава два века опстао у миру и просперитету, уопште као и на пољу права. Али, све изразитија милитаризација друштва, ради одржавања огромне Империје, и све веће финансијске потребе државе, уз стално јачање провинцијских елемената и опадања значаја романо-италског, као и промене у структури и идеологији владајућег слоја, основа су великих промена у праву уопште, па и у брачном и породичном, узрокујући све изразитије потискивање норми Кадукарних закона, најпре кроз промену смисла појединих међу њима. Полазећи од тог законодавства као једног језгра, већ законодавна пракса и правна наука класичног, а још далеко више посткласичног периода, кроз процес перманентног добрађивања и истовременог разграђивања старог текста закона, све се више удаљавају од првобитне садржине законских одредби. Додела грађанства скоро свим слободним становницима Империје, долазећи не из милости већ из потребе, рапидно одудара од Августових политичких циљева, садржаних и кроз кадукарно законодавство, а све изразитија експанзија хришћанства, иако уз сталне прогоне хришћана, изузетно сурове, поткопава њихову етичку оправданост. Коначно, уследиће и укидање, мада не свих одредби одједном.

Централно место, уз норме о брачним забранама, у Августовом законодавству имале су санкције за нежење и ожењење без деце, а већина осталих одредби, у служби основних циљева закона, углавном се кретала око тих централних. Временом, уз промене у политичком животу, опада значај кадукарног законодавства, а с тим се мења и однос према санкцијама, као и према привилегијама за *patres*. Са једне стране, релативно су бројни случајеви додељивања привилегија, кроз доделу *ius liberorum*-а, од стране императора лицима која нису испунила законске услове, међу којима су били и неки познати римски писци¹⁰.

⁹ О томе в. Јовановић, М. - Августово брачно законодавство (кадукарни закони), докторска дисертација, Правни факултет у Београду, 1994.

¹⁰ Интересантно је да песник Плиније млађи успева да измоли такву привилегију од цара Трајана и за себе и за историчара Светонија Транквила. О томе в. Плиније: Писма (Gaius Plinius Caecilius Secundus: Epistulae), превод Вилхар, 10, 2 и 10, 49.

Са друге стране, док се санкције задржавају, генерално гледано, неке привилегије нестају, одражавајући мењање, практично нестајање првобитних циљева закона. *Constitutio Antoniana* (Каракалин едикт) из 212. године, додељујући скоро свим перегринима грађанство, практично брише некадашњи Августов циљ: здраво обнављање виших кругова римско-италског грађанства, који би успешном владању пространим римским светом. Центар тога света ће под Константином, нешто више од три века после Августа, постати Константинополис (326-330). Али већ пре 212. године је смисао неких норми Августовог законодавства био изменењен, тиме индиректно и циљеви којима је први принцип тежио. Улпијан у *Regulata*, писаним највероватније пре Каракалиног едикта, сведочи да су *patres* изгубили право на *caduca*, односно да ожењени са децом, родитељи, више нису стицали добра која нису могли наследити *caelibes* и *orbi* (немајући *capacitas*), што је дотле била значајна привилегија у оквиру *ius liberorum*-а. Појмовно одређујући *caduca* правник додаје: "Данас према конституцији императора Антонина сва кадукарна добра потражује фискус; али се поштује старо право у погледу деце и родитеља"¹¹. Старо право, које помиње, је оно важеће пре кадукарних закона, а и по овим законима су родитељи и деца изузета лица од санкција у погледу наслеђивања. Али за друга лица санкције су остале а привилегије укинуте, јер фискални интерес је превагнуо над некадашњим демографским.

На опадање значаја Августовог брачног законодавства утицало је и све снажније ширење хришћанских идеја, посебно оних које пропагирају чедност до аскетизма, а од којих ће неке попримити и елементе искључивости до екстремизма. Иако Библија сугерира рађање, идеје које допиру у Рим уздижу целибат. Неки међу апологетама хришћанства, иако припадајући различитим сектама, јавно изражавају одбојност према захтевима Августовог брачног законодавства. Иако се не захтева монаштво од свих поданика, ипак се целибат велича као врлина. Екстремни облик негирања рађања и полне љубави среће се у Тертулијановом *Apologeticum*-у, писаном негде око 197. године¹². Иако овај екстремиста у Риму није имао великог утицаја, његови списи, који изричито противрече библијској поруци о рађању, свакако су оставили трагове. У измененој ситуацији у Империји, уз све већи утицај провинцијских

¹¹ Улпијан Регуле, 17, 2, превод Ромац, А. – Улпијан: Књига регула, Загреб, 1987

¹² О раном хришћанству и неким идејама апологета хришћанства, у времену пре прихватања од стране Константина, в. Випер, Р. Ј. – Рим и рано хришћанство, превод Милидраговић, Сарајево, 1963.

схваташа и веровања, хришћанске идеје, па и њихово радикализовање и удаљавање од изворних принципа, несумњиво поткопавају централне одредбе Кадукарних закона. Иако ће паганска схваташа још дugo остати доминантна, чак врло раширене и након Миланског едикта, све је дубљи процес измене јавног мњења, у оквиру којег се, уз слављење целибата, тешко може оправдати кажњавање оних који не склапају бракове. А од тренутка када је хришћанство допуштено као вера равноправна са осталима, темељ санкција за нежење и парове без деце био је озбиљно пољуљан. Као први хришћански цар, Константин Велики их је, коначно, и изричito укинуо (укидајући тиме и *incapacitas* лица која се нису покорила законима) мада не у свим сегментима.

Константинова конституција из 320. године, садржана у Теодосијевом кодексу под насловом "*De infirmandis poenis celibatus et orbitatus*" гласи: "Они којима је по старом праву, као нежењама, закон претио казнама, да буду слободни и да тако живе, и да се помогну убрајањем у оне који су брак склопили, те да сви једнако стекну положај какав заслужују. Поготово (заиста) да нико не буде *orbus*: проглашава се да такво називање (својство) никакву штету не наноси ..."¹³. Овај текст преузет је и од стране Јустинијана, под истим насловом.¹⁴

У самом наслову конституције се изричito помиње укидање санкција, уз наглашавање у тексту да нежење, *caelibes*, не треба више да због свог статуса страхују, јер се практично укида закон, односно део закона који им је претио санкцијама. Наглашава се да надаље бивају слободни, тј. ослобођени санкција некадашњег закона, и да даље могу слободно тако да живе, као нежење. При том се даље каже да треба да буду "убројани у оне који су брак склопили", односно да ће надаље имати једнак статус са ожењенима, уз додавање да као такви могу "сви једнако да стекну положај какав заслужују"; односно да им се омогући заузимање одговарајућих јавних функција, уколико су им по друштвеном статусу такве функције биле доступне. При том се вероватно подразумевала и *capacitas* за наслеђивање, односно овом конституцијом би требало да се практично укида њихова *incapacitas*, бар генерално гледано, мада то није изричito наглашено, вероватно с разлогом. Односно, вероватно је да су ипак остала нека ограничења наслеђивања, можда због дубоко укорењене праксе, јер тек

¹³ C. Th. 8, 16, 1, *De infirmandis poenis celibatus et orbitatus*: "Qui iure veteri caelibes habehantur, imminentibus legum terroribus liberantur atque condicio capessendi quod quisque mereatur. Nec vero quisquam orbus habetur: proposita huic damna non noceant ..."

¹⁴ C. 8, 57 (58), 1.

касније следи изричito укидање *incapacitas* за супружнике. Други део конституције помиње *orbe*, ожењене без деце, за које се наглашава да "поготово" нико не треба да буде *orbus*, односно, каже се даље да такво својство никакву штету не може нанети, тј. да не доводи ни до каквих ограничења у правима. Овакво наглашавање могло би значити да су за нежење ипак остала нека ограничења, мада се генерално укида и такав статус. У ствари, овом конституцијом се практично укидају централне одредбе Августовог брачног законодавства, те се може рећи да је скоро читаво стављено ван снаге, осим одредби о брачним забранама. Ипак, само једном оваквом конституцијом нису могле бити напречац укинуте све пратеће одредбе из кадукарног законодавства, које су ушли у праксу, и нису се могле у тренутку збрисати све постојеће разлике између нежења и орба, на једној страни, и *patres*, на другој страни; и то не само због одређене инертности праксе, већ и због бројних ситуација започете примене старих прописа а неокончаних случајева, као и због већ дубоко укорењеног схватања да *patres* имају предности над осталима. Зато је било потребе за још неким интервенцијама, и од стране самог Константина, а и његових следбеника.

Године 332. Константин је изричito одредио да после истека двогодишњег рока веридбе вереници више нису *caelibes*, као и да вереница има право на раскид веридбе и удају за другога¹⁵. Интересантна је судбина одредбе о обавези поновног слапања брака. Неке интервенције у том погледу извршио је Констанције, 360. године, а одлуком Мајоријана, из 458. године, потврђена је обавеза удовице, након рока жалости (*tempus lugendi*) за које време се закон не примењује (*vacatio legis*), на поновно склапање брака, уколико није имала деце у претходном браку. Овакву одлуку неки аутори сматрају изразом бриге за јавни морал, сматрајући да су младе удовице без деце биле изазов за мушкарце. Извесно је, међутим, да је у овом случају, читавих 138 година после Константинове конституције, искоришћена одредба Августових закона у сасвим друге сврхе, тј. са другачијим смислом у односу на изворни. Могућно је да се овде осећа и нови утицај званичног државног хришћанства, које није било баш превише благонаклоно према жени, удаљавајући се од изворног смисла. Иначе се кроз хришћанство почиње све више да слави целибат, мада се, сем од неких екстремиста, не негира брак; али се тежи, при том, високом моралу и поштовању одређених правила. На неки начин је и Август томе тежио, али изгледа са мање

¹⁵ C. Th. 3, 5, 4.

успеха но што ће га имати устолично хришћанство. Ако се брак хтео морао је бити закључен на прописани начин и уз поштовање прописаних забрана. Заправо задржане су забране које предвиђа Августово законодавство, неке су прерасле у брачне сметње, а уследиле су и неке нове забране. И на том пољу је Константин реаговао, али управо задржавајући забране, посебно за сенаторски ред, и истичући генералну забрану брака са "женама ниским и одбаченим" и набрајајући у конституцији из 336. године жене са којима је брак био недопуштен (робиње, ослобођенице, глумице, крчмарице, њихове кћери и кћери крчмара, подводачице и њихове кћери као и кћери подводача, ћерке учесника спектакла у арени, посебно кћери гладијатора, као и жене које су се бавиле јавном трговином)¹⁶. Брак са овим женама био је ништав, односно забране су прерасле у брачне сметње. Неке ће бити укинуте тек од стране Јустинијана.

Капитални значај ипак има, и то не само као обично укидање законских санкција које су три века биле на снази, Константинова конституција из 320. године. Њоме, међутим, нису била решена сва питања међусобног наслеђивања супружника без деце, што је учињено касније. И, што је значајније, није потпуно решено, на генерални начин и за поједине конкретне ситуације, питање права преко деце, *ius liberorum*. Изгледа да у пракси, као и код неких одредби везаних за брак, укидање није ишло аутоматски и одмах у погледу свих постојећих одредби, које су три века биле на снази. Иако је било изигравања закона (симулираним браковима, разводима одмах након добијене јавне функције, усвајањима деце само ради функција и њихово касније потпуно запостављање)¹⁷, ипак је дугогодишње важење законског комплекса устолично одређену праксу која се није могла напречац изменити. Било је, рецимо, примера да су и након 320. године упућиване молбе императору за доделу *ius liberorum*-а или *ius communitum liberorum*-а, за двоје супружника. Јер давно је била уведена пракса да се заслужним лицима без деце могла доделити оваква привилегија, која омогућује обављање јавних функција односно предности при избору на функције, као и неке друге привилегије. Како је већ поменуто, песник Плиније Млађи је од цара Трајана измолио овакву привилегију и за себе и за историчара Светонија Транквила. У

¹⁶ C. Th. 4, 6, 3pr.

¹⁷ Неке податке о томе в. у Јовановић, М. - Августово брачно законодавство (кадукарни закони), докторска дисертација, Правни факултет у Београду, 1994.

посткласично доба је ова пракса била врло раширена, а остаје, по неким подацима судећи, и после Константина. Цареви Аркадије и Хонорије, 396. године, наглашавају да желе олакшати стицање *ius liberorum*-а¹⁸. А тек су Хонорије и Теодосије, конституцијом из 410. године (када је формално укинуто и тутогрство над женама, будући већ раније изобичајено), укинули изричito ограничења у погледу међусобног наслеђивања супружника без деце¹⁹. Истом конституцијом, у Теодосијевом кодексу наведеном под насловом "*De iure liberorum*", практично су укинули *ius liberorum*, у форми као да га свима додељују²⁰. Ове конституције преузео је Јустинијан, довршавајући тако процес укидања одредби из *Lex iulia et papia*²¹.

Додела *ius liberorum*-а и након Константинове конституције из 320. године сведочи, поред осталог, и о чињеници да се није могло брзо и једноставно правно деловати кроз све сегменте гломазног ондашњег римског друштва. Уз то, рекло би се, ни укидање санкција, као и некад њихово увођење од Августа, није стриктно поштовано у свим деловима Римског царства и од свих утицајних поданика, па ни од свих императора, како због постојеће праксе тако и због укорењених другачијих схватања. Уосталом, била је то велика новина, капитална промена, која се рефлексовала скоро на читаво друштво, као ново схватање, практично нова филозофија, чије устоличење је захтевало доста времена и доста додатних интервенција. Била је то новина са далекосежним значајем за будуће векове Европе и света, те отуда чуди чињеница да цитираној Константиновој конституцији на овим теренима, одакле цар потиче, уопште није придат значај. А питање личне слободе, које укључује и питање брака и потомства, увек је било једно од врло расправљаних. У том смислу циљ овога рада је управо скретање пажње научне јавности на мање познату, али изузетно значајну меру цара Константина Великог. Додуше, због проблема наталитета на овим теренима било би корисно завирити у Августово брачно законодавство, чије мере су биле стимултивне. Али тиме се не би умањио значај Константинове конституције, чији карактер и деловање према будућности могу отворити бројна питања. Посебно питање, које се као прво намеће, јесу разлози за овакву меру цара Константина. Ово поготово због чињенице да је укидањем санкција укинут и

¹⁸ C. Th. 8, 17, 1.

¹⁹ C. Th. 8, 17, 2.

²⁰ C. Th. 8, 17, 3.

²¹ C. 5, 4, 27; C. 6, 58, 12, 1; C. 8, 58 (59), 1-2

један приход државе, не посебно издашан у оно доба, али свакако не незначајан, макар у смислу да лична понашања бивају подређена интересима државе. Среће се у литератури, углавном узгредно, став да су приходи *fiscusa* од нежења и *orba* били занемариви, те није било проблематично укинути санкције, као и став, такође узгредан, да се санкције у пракси и нису довољно примењивале, те их је требало и формално укинути. Оба ова схватања не дају задовољавајући одговор на питање доношења посебне конституције. Најчешће се у литератури, без посебне дубље анализе, констатује утицај хришћанских идеја, односно све раширенија идеја целибата, као моралне чистоте и аскетизма у служби Бога²².

Такав утицај хришћанства је несумњив, али тешко је поверовати да су екстремисти међу апологетама целибата могли имати одлучујући утицај на цара, који сам није био аскета (за живота је петорици синова разделио управу појединим провинцијама)²³. Уосталом ни хришћанство није прогласио једином вером, но само допуштеном. Додуше, у погледу Константиновог преобраћења, тј. прихваташа хришћанства, постоје бројна различита схватања, уз основно, да је искрено и са разумевањем прихватио хришћанску веру: рецимо да је то био чисто политички чин, затим да је заправо цар пагански веровао у магију крста, не схватајући суштину хришћанства итд²⁴. Наравно, у то питање се овде не може посебно залазити, поред осталог и због оскудног знања аутора овога рада. Али, без претензија да се аргументовано доказује, рекло би се да је Константин искрено прихватио хришћанство и да је изворни смисао хришћанске вере схватио далеко боље но бројни његови следбеници, промовишући принцип толеранције, један од најдрагоценјих и најпримеренијих људском роду. И рекло би се да такав његов став стоји и у основи конституције којом се укидају санкције за нежење и оне без деце. Ових неколико запажања изнето је, како је већ наглашено, превасходно са циљем да се скрене пажња на изузетно значајан потез једног великог цара и да се иницирају даља обухватнија и дубља истраживања од стране аутора са ових простора са којих је и цар Константин потекао.

²² О томе в. Астолфи, Р. – *La lex Iulia et Papia*, Padova, 1986 (I издање, Падова, 1970)

²³ О томе в. фрагмент из дела Е. Гибона у Озимић, Н. – Војсковођа, цар, светац, Ниш, 1997, стр. 19-25

²⁴ Нешто о томе у фрагменту из дела А. Алфолдија, према Озимић, Н. – Војсковођа, цар, светац, Ниш, 1997, стр. 26-33

Prof. Dr. Mila Jovanović, LLD
Associate Professor

THE CONSTITUTIO ACT OF EMPEROR CONSTANTINE THE GREAT ON BACHELORS AND THE CHILDLESS

Summary

The subject of this paper is the Constitutio Act adopted in 320 AD by Emperor Constantine the Great, which abolished the sanctions imposed on bachelors (caelibes) and the childless (orbi). Those sanctions were first introduced by Augustus's matrimonial legislature (Lex Iulia et Papia) in 18 BC and in 9 AD. The aim of this paper is to draw the attention of general scientific public, particularly in Nish (as Emperor Constantine was born in the ancient town of Naissus), to this very important act which is distinct by its prevailing spirit of tolerance, which was also an outstanding feature of the Milan Edict of 313 AD when Emperor Constantine accepted Christianity.

Key words: **Emperor Constantine, the Milan Edict, Constitutio Act of 320 AD, Lex Iulia et Papia, caelibes and orbi, ius liberorum, spirit of tolerance.**

